

Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο
Ψυχικής Υγείας, Νευροεπιστημών &
Ιατρικής Ακριβείας ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΦΑΝΗΣ
ΕΠΙΨΥ

Πρόσφυγες/Μετανάστες μέσα από τα μάτια των έφηβων-μαθητών στην Ελλάδα

hbsc
HEALTH BEHAVIOUR IN
SCHOOL-AGED CHILDREN
WORLD HEALTH ORGANIZATION
COLLABORATIVE CROSS-NATIONAL STUDY

Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των έφηβων-μαθητών (Έρευνα HBSC/WHO) - 2018

Παρουσιάζονται συνοπτικά στοιχεία για δύο δείκτες σχετικά με τις στάσεις/απόψεις και τα συναισθήματα των έφηβων-μαθητών στην Ελλάδα απέναντι στους πρόσφυγες/μετανάστες, όπως αυτά προκύπτουν από την «Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των έφηβων-μαθητών» (Έρευνα HBSC/WHO) του ΕΠΙΨΥ⁽¹⁾. Τα στοιχεία αναφέρονται στο σύνολο των εφήβων ηλικίας 11, 13 και 15 στη χώρα, για το 2018 (πιο πρόσφατη έρευνα). Σχολιάζονται, επιπλέον, στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις τρεις ηλικιακές ομάδες, τα φύλα, τις τρεις κατηγορίες οικονομικού επιπέδου της οικογένειας των εφήβων (χαμηλό, μέσο, υψηλό) και γεωγραφικές διαφορές μεταξύ Ν. Αττικής, Ν. Θεσσαλονίκης και Λοιπών Περιοχών. Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει συγκεντρωτικά τα στοιχεία για όλους τους δείκτες.

Στάσεις και απόψεις απέναντι στους πρόσφυγες/μετανάστες

Οι έφηβοι-μαθητές ρωτήθηκαν για το κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν με μια σειρά από προτάσεις σχετικά με τους πρόσφυγες/μετανάστες⁽²⁾ στην Ελλάδα και συγκεκριμένα σχετικά με τα δικαιώματα και τις ευκαιρίες που έχουν. Σχεδόν τέσσερις στους 5 μαθητές απαντούν ότι συμφωνούν⁽³⁾ με το ότι οι πρόσφυγες/μετανάστες πρέπει να έχουν την ευκαιρία να **διατηρούν τις συνήθειες**, τον τρόπο ζωής τους (79,5%) και τη **δική τους γλώσσα** (78,9%), και σε παρόμοιο ποσοστό με το ότι πρέπει να έχουν **ίδια δικαιώματα** με όσους ζουν στην Ελλάδα (77,3%). Στη συντριπτική τους πλειονότητα (90,6%) οι έφηβοι-μαθητές συντάσσονται με την άποψη ότι τα παιδιά των προσφύγων/μεταναστών πρέπει να έχουν **τις ίδιες ευκαιρίες στην εκπαίδευση** με τα άλλα παιδιά. Πάνω από τους μισούς εφήβους (60,7%) οι έφηβοι-μαθητές στην Ελλάδα συμφωνούν με την άποψη ότι οι πρόσφυγες/μετανάστες που ζουν στην χώρα για αρκετά χρόνια πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να **ψηφίζουν στις εκλογές**.

Ζητήθηκε επίσης από τους μαθητές να σημειώσουν πάνω σε ένα «θερμόμετρο συναισθημάτων» τον βαθμό εκείνον που εκφράζει ακριβέστερα τα συναισθήματά τους για τους πρόσφυγες/μετανάστες που ζουν στην Ελλάδα. Οι χαμηλότεροι βαθμοί στο θερμόμετρο αυτό υποδείκνυαν αρνητικά και οι υψηλότεροι θετικά συναισθήματα. Σχεδόν 3 στους 5 μαθητές (57,7%) τοποθετήθηκαν στη θετική πλευρά της κλίμακας συναισθημάτων⁽⁴⁾ απέναντι στους πρόσφυγες/μετανάστες.

Διαφοροποιήσεις στάσεων/απόψεων ανάμεσα σε υποκατηγορίες εφήβων-μαθητών

Μεταξύ των **φύλων**, τα κορίτσια εμφανίζονται σε σημαντικά υψηλότερο ποσοστό να συντάσσονται με τις παραπάνω απόψεις υπέρ των προσφύγων/μεταναστών. Τα κορίτσια επίσης σε σημαντικά υψηλότερο ποσοστό συγκριτικά με τα αγόρια (61,4% και 53,9%, αντίστοιχα) τοποθετήθηκαν στη θετική πλευρά της κλίμακας συναισθημάτων απέναντι στους πρόσφυγες/μετανάστες.

Μεταξύ των τριών **ηλικιακών ομάδων** οι 11χρονοι και οι 13χρονοι μαθητές εμφανίζονται σε υψηλότερο ποσοστό να συντάσσονται με τις παραπάνω απόψεις απέναντι στους πρόσφυγες/μετανάστες, με εξαίρεση τις απόψεις σχετικά με το δικαίωμα ψήφου και τις ευκαιρίες στην εκπαίδευση, για τις οποίες η κατά κανόνα θετική στάση δεν διαφέρει σημαντικά μεταξύ των μαθητών των τριών ηλικιακών ομάδων. Οι 15χρονοι αναφέρουν θετικά συναισθήματα για τους πρόσφυγες/μετανάστες σε οριακά χαμηλότερο ποσοστό (53,9%) συγκριτικά με τους 11χρονους και 13χρονους μαθητές (~60%).

Οι 15χρονοι με **υψηλά επίπεδα ενσυναίσθησης**⁽⁵⁾ έχουν σε σημαντικά υψηλότερο ποσοστό θετικά συναισθήματα για τους πρόσφυγες/μετανάστες (61,7%) συγκριτικά με τους ομοτίμους τους που εμφανίζονται με χαμηλά επίπεδα ενσυναίσθησης (51,7%). Ωστόσο, η ενσυναίσθηση δεν φάνηκε να σχετίζεται με τις στάσεις και αντιλήψεις των 15χρονων όσον αφορά τις αντιλήψεις περί ισότητας σε δικαιώματα και ευκαιρίες του πληθυσμού αυτού.

Οι έφηβοι με **τουλάχιστον έναν γονιό που έχει γεννηθεί εκτός Ελλάδας**⁽⁶⁾, εμφανίζονται σε σημαντικά υψηλότερο ποσοστό (63,9%) με θετικά συναισθήματα για τους πρόσφυγες/μετανάστες, συγκριτικά με εκείνους με γονείς γεννημένους στην Ελλάδα (55,6%).

Οι έφηβοι που έχουν οι ίδιοι **υποστεί άσχημη αντιμετώπιση** στο σχολείο (από συμμαθητές τους) εξαιτίας της καταγωγή τους⁽⁷⁾ σε σημαντικά χαμηλότερο ποσοστό (83,2%) συντάσσονται με τις παραπάνω απόψεις απέναντι στους πρόσφυγες/μετανάστες, συγκριτικά με τους ομοτίμους τους που δεν έχουν υποστεί άσχημη αντιμετώπιση (92,0%).

Μεταξύ των **γεωγραφικών περιοχών** (Ν. Αττικής, Ν. Θεσσαλονίκης και Λοιπές Περιοχές) δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφορές στις στάσεις/αντιλήψεις για τα δικαιώματα των μεταναστών και στα συναισθήματα των εφήβων για εκείνους. Εξαίρεση αποτελούν οι έφηβοι από τον Ν. Αττικής και τον Ν. Θεσσαλονίκης που απαντούν ότι συμφωνούν με την πρόταση σχετικά με τη διατήρηση της γλώσσας των μεταναστών/προσφύγων σε οριακά υψηλότερο ποσοστό (~80,0%) συγκριτικά με τους συνομηλικούς τους από τις Λοιπές Περιοχές (76,9%).

Οι έφηβοι από οικογένειες μεσαίου **οικονομικού επιπέδου**⁽⁸⁾ συμφωνούν σε σημαντικά υψηλότερο ποσοστό με το σύνολο των προτάσεων που αφορούν τα δικαιώματα των μεταναστών/προσφύγων, σε σχέση με τους συνομηλικούς τους τόσο από το ανώτερο όσο και από το κατώτερο οικονομικό επίπεδο. Οι δε έφηβοι από οικογένειες ανώτερου οικονομικού επιπέδου συμφωνούν σε σημαντικά χαμηλότερο ποσοστό με την άποψη για δικαίωμα ψήφου των προσφύγων/μεταναστών που ζουν στη χώρα για αρκετά χρόνια, σε σχέση με τους ομοτίμους τους οικογενειών του μεσαίου και του κατώτερου οικονομικού επιπέδου.

Πίνακας 1: Δείκτες σχετικά με τις στάσεις/απόψεις και τα συναισθήματα των έφηβων-μαθητών στην Ελλάδα για τους πρόσφυγες/μετανάστες

	Σύνολο N=3863	Αγόρι N=1927	Κορίτσι N=1936	11 ετών N=1227	13 ετών N=1308	15 ετών N=1310
Τα παρακάτω αφορούν τις απόψεις σου σχετικά με τα δικαιώματα και τις ευκαιρίες των μεταναστών/προσφύγων στην Ελλάδα.						
«Πρέπει να δίνεται η δυνατότητα στους μετανάστες/πρόσφυγες να διατηρούν τη δική τους γλώσσα»						
Διαφωνώ πολύ	6.8	9.5	4.1	6.3	5.9	8.0
Διαφωνώ	14.3	16.3	12.3	11.7	13.9	16.9
Συμφωνώ	59.0	54.7	63.2	54.5	62.0	60.2
Συμφωνώ πολύ	20.0	19.6	20.4	27.5	18.2	14.9
«Τα παιδιά των μεταναστών/προσφύγων πρέπει να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες για εκπαίδευση με τα άλλα παιδιά»						
Διαφωνώ πολύ	3.7	5.4	2.0	3.8	3.3	3.9
Διαφωνώ	5.7	7.8	3.6	4.8	5.7	6.6
Συμφωνώ	42.7	44.2	41.2	37.4	42.0	48.1
Συμφωνώ πολύ	47.9	42.6	53.2	54.0	49.0	41.4
«Οι μετανάστες/πρόσφυγες που ζουν στην χώρα μου για αρκετά χρόνια πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να ψηφίζουν στις εκλογές»						
Διαφωνώ πολύ	11.2	15.2	7.2	10.9	10.7	11.6
Διαφωνώ	28.2	28.6	27.7	27.8	25.9	31.0
Συμφωνώ	42.9	39.6	46.2	40.4	45.2	43.0
Συμφωνώ πολύ	17.7	16.6	18.8	20.9	18.2	14.4
«Οι μετανάστες/πρόσφυγες πρέπει να έχουν την ευκαιρία να διατηρούν τις συνήθειες και τον τρόπο ζωής τους»						
Διαφωνώ πολύ	6.3	8.0	4.7	6.4	6.4	6.1
Διαφωνώ	14.2	14.6	13.8	11.2	12.9	18.1
Συμφωνώ	53.4	52.6	54.2	49.1	53.7	57.1
Συμφωνώ πολύ	26.1	24.8	27.3	33.3	26.9	18.8
«Οι μετανάστες/πρόσφυγες πρέπει να έχουν ίδια δικαιώματα με όλους όσους ζουν στην Ελλάδα»						
Διαφωνώ πολύ	7.4	10.2	4.6	6.9	6.4	8.7
Διαφωνώ	15.3	17.5	13.2	12.5	16.0	17.2
Συμφωνώ	45.8	42.8	48.8	40.6	45.8	50.6
Συμφωνώ πολύ	31.5	29.5	33.4	39.9	31.8	23.5
Σημείωσε στο παρακάτω «θερμόμετρο συναισθημάτων» κατά πόσο έχεις θετικά ή αρνητικά συναισθήματα για τους μετανάστες/πρόσφυγες που ζουν στην Ελλάδα.						
0 (Πολύ αρνητικά συναισθήματα)	2.8	3.9	1.7	2.8	2.6	3.0
10	1.6	2.0	1.2	1.8	1.5	1.6
20	2.1	2.8	1.5	1.7	1.6	3.1
30	4.0	4.2	3.8	2.9	4.1	4.8
40	6.4	6.8	6.0	6.5	7.1	5.6
50	25.3	26.3	24.3	24.6	23.3	28.0
60	10.7	10.2	11.1	8.2	11.8	11.8
70	13.4	12.8	14.1	13.4	13.2	13.8
80	13.9	12.9	15.0	12.2	15.7	13.8
90	9.7	8.4	11.0	11.5	9.3	8.3
100 (Πολύ θετικά συναισθήματα)	10.0	9.7	10.2	14.3	9.8	6.1
Πόσο συχνά οι μαθητές στο σχολείο σου έχουν συμπεριφερθεί με άδικο ή άσχημο τρόπο ΕΞ' ΑΙΤΙΑΣ του τόπου που γεννήθηκες εσύ, οι γονείς σου ή οι παππούδες σου;						
Ποτέ	93.8	93.0	94.6	93.9	94.0	93.4
Σχεδόν ποτέ	3.5	3.7	3.2	3.5	2.9	4.0
Μερικές φορές	1.5	1.5	1.6	1.3	2.1	1.2
Συχνά	0.6	0.8	0.3	0.5	0.6	0.6
Πολύ συχνά	0.7	1.0	0.3	0.7	0.4	0.8

Συμπερασματικά, αν και η πλειονότητα των εφήβων εκφράζουν θετικές απόψεις και συναισθήματα απέναντι στους πρόσφυγες/μετανάστες, εντούτοις σε αρκετά υψηλά ποσοστά εμφανίζουν αρνητικές στάσεις απέναντί τους. Επιδίωξη θα πρέπει να αποτελεί η άμβλυση των αρνητικών αυτών στάσεων και συναισθημάτων που θα βοηθούσε στην ομαλή ενσωμάτωση του πληθυσμού των προσφύγων/ μεταναστών στη χώρα μας. Ο χώρος του σχολείου οφείλει να αποτελεί το κατεξοχήν περιβάλλον προς αυτή την κατεύθυνση.

(1) Η «Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των έφηβων-μαθητών» (Έρευνα HBSC/WHO) διεξάγεται στο πλαίσιο της έρευνας Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC), που τελεί υπό την αιγίδα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (Π.Ο.Υ.) και επαναλαμβάνεται ανά 4ετία σε περισσότερες από 40 χώρες. Παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για τον τρόπο ζωής των εφήβων και τους κινδύνους που απειλούν την υγεία τους. Στην Ελλάδα το ΕΠΙΨΥ υλοποιεί την έρευνα από το 1998 με την επιστημονική εποπτεία της Ομοτ. Καθηγήτριας του ΕΚΠΑ, Α. Κοκκέβη.

(2) Σημειώνεται ότι οι δύο αυτές κατηγορίες δεν ξεχώριζαν στο ερωτηματολόγιο. Για τον όρο αυτό στους εφήβους-μαθητές δόθηκε η διευκρίνιση «Ο όρος «μετανάστης/πρόσφυγας» περιγράφει ανθρώπους που έχουν γεννηθεί εκτός Ελλάδας ή που οι γονείς τους γεννήθηκαν εκτός Ελλάδας και ήρθαν να ζήσουν στην Ελλάδα».

(3) Απάντησαν «Συμφωνώ» ή «Συμφωνώ πολύ».

(4) Σημείωσαν τις τους βαθμούς μεταξύ του 60 και του 100 στην σχετική κλίμακα-«θερμόμετρο συναισθημάτων».

(5) Οι 15χρονοι μαθητές ρωτήθηκαν για το κατά πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν με μια σειρά από προτάσεις που μετρούν την ενσυναίσθηση -δηλαδή, το πόσο νοιάζονται για τους άλλους ανθρώπους, π.χ., αν προτιμούνται να βοηθήσουν όταν βλέπουν εκμετάλλευση γύρω τους, αν τους απασχολεί όταν συμβαίνουν άσχημα πράγματα σε κάποιον/-α ή όταν βλέπουν άλλους ανθρώπους να είναι πληγωμένοι ή αναστατωμένοι, κλπ. Βάσει των απαντήσεών τους σε αυτές τις ερωτήσεις υπολογίστηκε το σκορ ενσυναίσθησης και διχοτομήθηκε βάσει της κατανομής συχνοτήτων των τιμών ως υψηλό (άνω πεμπτημόριο) και χαμηλότερο.

(6) Οι μαθητές ρωτήθηκαν για τη χώρα στην οποία γεννήθηκαν οι ίδιοι, η μητέρα και ο πατέρας τους και για τα χρόνια που ζουν στην Ελλάδα. Το 2018, ποσοστό 3,8% των μαθητών απαντούν ότι οι ίδιοι δεν έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα, σχεδόν ένας στους 5 ότι η μητέρα τους (20,4%), και σε παρόμοιο ποσοστό (17,0%) ότι ο πατέρας τους έχει γεννηθεί εκτός Ελλάδας. Ένας στους 4 μαθητές (25,5%) έχει τουλάχιστον έναν γονιό γεννημένο εκτός Ελλάδας, ενώ ένας στους 8 (11,9%) απαντά ότι και οι δύο γονείς του έχουν γεννηθεί εκτός Ελλάδας. Για τους μαθητές που απαντούν ότι οι ίδιοι ή/και οι γονείς τους είναι γεννημένοι εκτός Ελλάδας, σχεδόν οι μισοί αναφέρουν ως χώρα προέλευσης την Αλβανία ενώ ακολουθούν χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και η Γερμανία. Διαχρονικά, από το 2006 στο 2018, σχεδόν τριπλασιάζεται (από 9,4% σε 25,5%) το ποσοστό των εφήβων που έχουν τουλάχιστον έναν γονιό γεννημένο εκτός Ελλάδας, ενώ αντίθετα το ποσοστό εκείνων που -οι ίδιοι- γεννήθηκαν εκτός Ελλάδας μειώνεται στο μισό (από 7,2% σε 3,8%).

(7) Οι μαθητές ρωτήθηκαν για το πόσο συχνά οι άλλοι μαθητές στο σχολείο τους έχουν συμπεριφερθεί με άδικο ή άσχημο τρόπο εξαιτίας του τόπου στον οποίο γεννήθηκαν οι ίδιοι, οι γονείς τους ή οι παππούδες τους. Ποσοστό 2,8% απαντούν ότι κάτι τέτοιο συμβαίνει συχνά (απάντησαν ότι έχει συμβεί «Μερικές φορές», «Συχνά» ή «Πολύ συχνά») -6,3% επί των μαθητών με τουλάχιστον έναν γονιό που έχει γεννηθεί εκτός Ελλάδας-, τα αγόρια σε οριακά υψηλότερο ποσοστό (3,3%) συγκριτικά με τα κορίτσια (2,2%) και χωρίς σημαντικές διαφορές μεταξύ των ηλικιών.

(8) Βάσει των απαντήσεων των μαθητών σε ειδική κλίμακα αξιολόγησης της οικονομικής κατάστασης της οικογένειας.

Προτεινόμενη αναφορά:

Καναβού, Ε., Σταύρου, Μ., Φωτίου, Α., Κοκκέβη Α. (2019). Πρόσφυγες/Μετανάστες μέσα από τα μάτια των έφηβων-μαθητών στην Ελλάδα. Σειρά θεματικών τευχών: Έφηβοι, Συμπεριφορές & Υγεία. Αθήνα: Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας, Νευροεπιστημών και Ιατρικής Ακριβείας ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΦΑΝΗΣ (ΕΠΙΨΥ).
 Καναβού, Ε., Σταύρου, Μ., Φωτίου, Α.,Κοκκεβί, Α. (2019). Refugees/ immigrants as seen by adolescent students in Greece. Series of Short Reports: Adolescents, Behaviours & Health. Athens: University Mental Health, Neurosciences and Precision Medicine Research Institute COSTAS STEFANIS (UMHRI).

Η έρευνα του 2018

Στην έρευνα του 2018 συμμετείχε πανελλήνιο αντιπροσωπευτικό δείγμα 3.863 μαθητών της ΣΤ' Δημοτικού, της Β' Γυμνασίου και της Α' Λυκείου από 238 σχολικές μονάδες. Διενεργήθηκε με την έγκριση του Υπουργείου Παιδείας. Κατόπιν γονικής συναίνεσης, οι μαθητές απάντησαν σε ανώνυμο ερωτηματολόγιο που χορηγήθηκε ομαδικά στις τάξεις του δείγματος χωρίς (ή με διακριτική) την παρουσία εκπαιδευτικών.

Η έρευνα του 2018 υλοποιήθηκε χάρη στην εθελοντική συμβολή μελών ΔΕΠ και φοιτητών ΑΕΙ και ΤΕΙ της χώρας και χρηματοδοτήθηκε μερικώς από τον ΟΚΑΝΑ και την Αστική μη Κερδοσκοπική Εταιρεία «Προαγωγή της Γνώσης στις Ψυχικές Διαταραχές».

